

PORODICA U VOJVODINI - KOMUNIKACIJA ČLANOVA PORODICE

SAŽETAK

Cilj rada jeste da ukaže na osobnosti unutargeneracijske i međugeneracijske komunikacije članova porodice. Osnovni izvor podataka predstavlja empirijsko istraživanje sprovedeno na području Vojvodine. Istraživanjem su obuhvaćene dve grupe ispitanika, ispitanici koji žive u etnički homogenim brakovima/porodicama i ispitanici koji žive u etnički heterogenim brakovima/porodicama. Pored etnički heterogenih brakova/porodica, u uzorak su uključeni i brakovi/porodice sedam najbrojnih etničkih grupa na području Vojvodine.

KLJUČNE REČI: komunikacija, brak, porodica, etnička grupa

Uvod

Sa ciljem da se otkriju osnovne karakteristike odnosa između supružnika, ali i ostalih članova porodice u sferi komunikacije¹, sprovedeno je istraživanje čiji se rezultati predstavljaju u ovom radu. Obzirom na etničku raznovrsnost stanovništva Vojvodine, kao i pojavu naselja u kojima preovlađuje neka od nacionalnosti, istraživanje je imalo za cilj da ispita da li se, i u kojim obeležjima, etnički homogene porodice, tj. sredine u kojima su one nastanjene, razlikuju u pogledu obima i sadržaja komunikacije članova porodice.

Odsustvo sociološke literature u kojoj se razmatra ovaj problem nametnulo je potrebu da se na temelju prikupljenih iskustvenih podataka i neposrednog istraživačkog iskustva razvija teorijska misao o osobnostima komunikacije. Ovaj istraživački poduhvat, kao i svaki drugi pristup eksplorativnog tipa, treba izložiti raznovrsnim postupcima iskustvenog proveravanja koji će potvrditi, modifikovati, ili odbaciti uočene pravilnosti.

Metodske napomene

Primarnu jedinicu istraživanja predstavljaju žene starosti od 30 do 49 godina. Sekundarnu jedinicu istraživanja predstavljaju njihove porodice. Sopstvena porodična grupa javlja se kao jedan

---

¹ Pored komunikacije, istraživanjem je obuhvaćeno i ispitivanje odnosa u sferi autoriteta, podele rada i slobodnog vremena, kao i ispitivanje odnosa prema braku i reprodukciji. Zbog ograničenosti prostora, u radu će se predstaviti samo manji deo podataka koji se odnose na područje komunikacije. Iz istih razloga, izostaće i većina poređenja sa drugim relevantnim naučnim i stručnim radovima.

Podaci u zagradi, iza odgovora ispitanica, odnose se na njihovu nacionalnost, starost, broj i pol dece.

od preduslova za prihvatanje, odbacivanje ili modifikovanje tradicionalnih shvatanja o braku i porodici i odnosima unutar njih. Donja granica starosti ispitanica pretpostavlja da su one već sklopile brak, da imaju potomstvo i da su na temelju ličnog iskustva izgradile odnos prema braku i porodici kao sintezu naučenog i proživljenog. Izbor naučnog razgovora kao postupka za prikupljanje podataka uslovio je veličinu uzorka. Po 30 razgovora vođeno je sa ženama srpske, hrvatske, rumunske, rusinske i slovačke nacionalnosti. U okviru srpske etničke grupe obuhvaćeni su Srbi - starosedeooci i Srbi - potomci agrarnih kolonista. Kao kontrolna grupa izdvojeni su mešoviti brakovi.

Učestalost i sadržaj razgovora između supružnika

Operacionalizacija pojma komunikacija uključuje ispitivanje obima i sadržaja razgovora, kao i ispitivanje ispoljavanja emocija između pripadnika svih generacija u okviru porodice. Obim razgovora odnosi se na njegovu učestalost, trajanje i, istovremeno, identifikovanje supružnika koji podstiče na razgovor. U blizu 50% porodica (47,1%) razgovore inicira žena (Tabela 1). U 46,7% porodica oni započinju spontano, da bi u samo 15 porodica, tj. 6,2%, muž pokretao razgovore. Najveći broj žena sopstvenu inicijativu objašnjava ćutljivošću muža. On ne voli da priča; on je ćutljiv; da nije mene, ćutao bi po ceo dan; - rečenice su kojima žene najčešće opisuju učešće muža u supružničkoj komunikaciji².

U pogledu iniciranja razgovora, ne uočavaju se značajnije razlike u odgovorima između pripadnica različitih etničkih grupa. Do odstupanja dolazi jedino u rumunskoj etničkoj grupi. Svega 1/3 (33,3%) žena ove nacionalnosti izjavila je da one započinju razgovore. Žene koje podstiču razgovore svoju ulogu nose sa naglašenom napetošću, ali je se ne odriču. Prema dobijenim odgovorima, o mnogim pitanjima značajnim za porodicu, da one "ne progovore", ne bi se ni razgovaralo. Najčešće se razgovara o deci, finansijama, poslu i politici.

- Najčešće razgovaramo o dnevnim događajima, o poslu. Moj suprug je moj drug i drugarica, moja zaštita, moje rame za plakanje. Sve razgovore koje sam vodila sa mamom vodim i sa suprugom (Srpkinja - starosedelac, 35, sin).

- Razgovaramo o deci, poslovima koji treba da se rade u polju, kući, o društvenim i političkim zbivanjima (Rumunka, 30, dva sina).

- Samo o finansijama pričamo. Nedaj bože da ja kažem da moram sebi nešto da kupim od garderobe, to nikako. Potpuno odbija takav razgovor (Slovakinja, 38, dve ćerke).

---

² - Ja započinjem (razgovore - G. V.), uglavnom. On ne voli puno da priča (Srpkinja - starosedelac, 37, 2 sina).

- On je zatvoren tip. Puno puta bi i želela da popričamo, a on, ništa (Hrvatica, 48, sin i ćerka).

- Ja (započinje razgovore - G. V.), jer je on oduvek bio ćutljiviji (Mađarica, 47, ćerka i sin).

- Ja pričam, on je zatvoreniji tip (Rusinka, 35, sin i ćerka).

- Ja sam ta (započinje razgovore - G.V.). Klještima moram da izvlačim reči iz njega (Slovakinja, 38, dve ćerke).

Tabela 1. Ko inicira Vaše razgovore?

etnička grupa	svoga	oboje	muž	žena
svoga	240 (100,0)	112 (46,7)	15 (6,2)	113 (47,1)
Srbi - starosedeoci	30 (100,0)	14 (46,7)	2 (6,6)	14 (46,7)
Srbi - kolonisti	30 (100,0)	11 (36,7)	2 (6,6)	17 (56,7)
Hrvati	30 (100,0)	12 (40,0)	3 (10,0)	15 (50,0)
Mađari	30 (100,0)	13 (43,3)	2 (6,6)	15 (50,0)
Rumuni	30 (100,0)	17 (56,7)	3 (10,0)	10 (33,3)
Rusini	30 (100,0)	15 (50,0)	2 (6,6)	13 (43,3)
Slovaci	30 (100,0)	16 (53,3)	1 (3,3)	13 (43,3)
mešoviti brakovi	30 (100,0)	14 (46,7)	-	16 (53,3)

Vreme provedeno zajedno, preduslov obima komunikacije, ukazuje na nedovoljnu posvećenost supružnika jedno drugom. Blizu 2/5 (39,2%) žena smatra da ne provodi dovoljno vremena u društvu svoga supruga³. Nastojanje da se obezbede zadovoljavajuća primanja dovelo je do angažovanja muškaraca i izvan radnog vremena.

Ispoljavanje emocija

Otvoreno ispoljavanje emocija muža prema ženi u smislu sadržaja verbalne komunikacije, fizičkog dodira, poklona prisutno je u 70% porodica⁴ (Tabela 2). Čak 30% žena ukazuje na potpuno odsustvo ispoljavanja pozitivnih emocija od strane njihovih muževa⁵. Najviši stepen nezadovoljstva, znatno iznad opšteg proseka, uočava se u grupi Srba - potomaka agrarnih

³ - Ne provodimo dovoljno vremena zajedno, zbog posla najviše, on je dosta službeno odsutan. Tako živimo od prvog dana (Srpkinja - starosedelac, 41, sin i ćerka).

- Ne, on samo spava i ruča kod kuće (Srpkinja - kolonista, 36, dva sina).

- Slabo, zbog posla, radimo stalno u suprotnim smenama (Hrvatica, 39, ćerka).

- Nedovoljno smo zajedno, zbog obaveza na poslu (Rumunka, 32, dva sina).

- Mislim da ne (ne provode dovoljno vremena zajedno – G.V.). Malo smo zajedno, i ja i muž i deca. Rastrčali smo se svako na svoju stranu (Slovakinja, 39, sin i ćerka).

⁴ - Obavezno me poljubi čim oči otvori, poljubi i pre i posle posla (Srpkinja – starosedelac, 39, dva sina).

- Ne ode iz kuće a da me ne poljubi. Kada se vrati isto me poljubi, a živimo već dvadeset godina zajedno. Ne stidi se ni da me poljubi kada smo negde u društvu (Slovakinja, 49, sin).

- I previše otvoreno (ispoljava emocije - G.V.). On smatra da je ispoljavanje emocija, u svakom obliku, suština i najlepša stvar u životu. Nikada se ne sputava u tome. Čak mi se čini da je nekada previše napadan i nekulturan, ali prija mi (Mešoviti brak, 39, dva sina).

⁵ - Ne (muž ne ispoljava otvoreno emocije – G. V.), uzdržan je, i njegovi su takvi, takav će biti i sin. Malo je uzdržan, nadmen, nema opuštenosti (Srpkinja – starosedelac, 43, sin i ćerka).

- Ne (muž ne ispoljava otvoreno emocije – G. V.), ranije dok smo bili mlađi, da. To mi jako nedostaje, nekad neki dodir za ruku, da me zagrlji (Hrvatica, 35, ćerka i sin).

- Ne (muž ne ispoljava otvoreno emocije - G.V.), zbog vaspitanja i mentaliteta, uticaja sredine. Misli da će biti manje muško ako to pokaže pred svima (Hrvatica, 36, sin).

- Ne, takav je tip, zatvoren (Rusinka, 42, sin).

- Nije to uobičajeno u našoj porodici, mi ne ispoljavamo osećanja čak ni kada su prijatna (Slovakinja, 35, sin i ćerka).

kolonista⁶. Više od polovine (56,7%) žena iz ove grupe ispitanica odgovorilo je negativno na postavljeno pitanje. I pored toga što je u rumunskoj etničkoj grupi, za razliku od ostalih, više naglašen patrijarhalni obrazac odnosa između članova porodice, ispitanice ove nacionalnosti su u najvećem broju ukazale na otvoreno ispoljavanje emocija od strane muža. Na otvoreno ispoljavanje emocija muža prema ženi odnosi se i većina (90%) odgovora ispitanica mađarske nacionalnosti. Dve grupe ispitanica, Mađarice i Rumunke, koje bi se našle na dva različita pola skale u pogledu demokratizacije međusupružničkih odnosa, u najvećem broju odgovaraju pozitivno na pitanje "Da li muž otvoreno ispoljava emocije prema Vama?".

Tabela 2. Da li muž otvoreno ispoljava emocije prema Vama?

etnička grupa	svega	da	ne
svega	240 (100,0)	168 (70,0)	72 (30,0)
Srbi - starosedeoci	30 (100,0)	22 (73,3)	8 (26,7)
Srbi - kolonisti	30 (100,0)	13 (43,3)	17 (56,7)
Hrvati	30 (100,0)	22 (73,3)	8 (26,7)
Mađari	30 (100,0)	27 (90,0)	3 (10,0)
Rumuni	30 (100,0)	27 (90,0)	3 (10,0)
Rusini	30 (100,0)	20 (66,7)	10 (33,3)
Slovaci	30 (100,0)	19 (63,3)	11 (36,7)
mešoviti brakovi	30 (100,0)	18 (60,0)	12 (40,0)

Na pitanje o sopstvenom odnosu prema suprugu, a u pogledu ispoljavanja emocija, skoro isti broj žena odgovorio je negativno, tj. 30,8% žena ne ispoljava otvoreno emocije prema suprugu⁷ (Tabela 3). Kao i kod ocene ponašanja muškaraca, najveća "zatvorenost" uočena je u grupi Srba - potomaka kolonista. Sopstvenu suzdržanost žene objašnjavaju *inatom*, koliko daješ toliko ćeš i dobiti, *stidljivošću* i *patrijarhalnim vaspitanjem*. Naglašena uzdržanost u pogledu ispoljavanja emocija uočava se i među ispitanicama koje žive u mešovitim brakovima. Polovina njih ne ispoljava otvoreno emocije prema mužu.

⁶ - Ne (muž ne ispoljava otvoreno emocije - G.V.), zato što je zatvoren tip (Srpkinja - kolonista, 45, ćerka i sin).

- Ne ispoljava emocije zato jer se ustručava svoje majke koja živi sa nama (Srpkinja - kolonista, 40, sin i ćerka).

⁷ - Retko i ja ispoljavam emocije. Ako neće on neću ni ja (Srpkinja – starosedelac, 35, ćerka i sin).

- Pošto on ne ispoljava otvoreno nežnost prema meni, ne mogu ni ja prema njemu. Valjda me sve to koči (Srpkinja - kolonista, 47, dva sina)

- Ne, ni ja (ne ispoljava otvoreno emocije – G.V.), nismo neki mazni tipovi, a i malo smo zajedno. Vreme je učinilo svoje (Mađarica, 41, dve ćerke).

- Apsolutno suprotno, ja to volim (otvoreno da ispolji emocije - G.V.), ali nemam baš velike mogućnosti kad on nije takav. Onda se i ja povučem (Rusinka, 36, dve ćerke i sin).

- I ja isto, dosta sam uzdržana. Nismo od tih da se ljubakamo, i ne govorimo jedno drugom cico-maco. Takvi smo od starta bili (Mešoviti brak, ćerka i sin).

Kvalitativna analiza odgovora pokazuje da, u pogledu ispoljavanja emocija, žene ispitivane generacije očekuju inicijativu muža. Ako ona izostane, zatvaraju se u svoj emotivni svet nezadovoljstva. Usled toga, više od 1/4 (27,5%) ispitanica nezadovoljno je pažnjom koju im muževi ukazuju. Najviše nezadovoljnih, kao što se na osnovu prethodnih odgovora i moglo očekivati, prisutno je u grupama Srpkinja - potomaka agrarnih kolonista i u grupi mešovitih brakova. One koje su zadovoljne, zadovoljne su jer dobijaju poklone⁸. Izjednačavanje pažnje sa dobijanjem poklona prisutno je kod svih ispitanica⁹.

U nadi da će im se vratiti na isti način, ali i da bi učvrstile vezu, pojedine žene otvoreno ispoljavaju svoja osećanja prema suprugu. Njihova otvorenost ne samo da nije uvek prihvaćena, već se često tumači i kao pokušaj da se ostvare neki samo njima znani ciljevi.

- Kada sam dobrog raspoloženja izljubim i izgrlim ga, a on me odmah pita: «Šta ti je?». Misli da se iza toga nešto krije (Hrvatica, 44, sin).

Za neke od ispitanica, ispoljavanje emocija predstavlja sredstvo za ostvarivanje sopstvenih ciljeva. Selektivna nežnost postaje osveta nezadovoljnih žena.

- Zbog te njegove suzdržanosti i ja sam suzdržana. Samo kada treba nešto da dobijem, onda sam nežna (mešoviti brak, 47, sin i ćerka).

Tabela 3. Da li Vi otvoreno ispoljavate emocije prema mužu?

etnička grupa	svega	da	ne
svega	240 (100,0)	166 (69,2)	74 (30,8)
Srbi - starosedeooci	30 (100,0)	21(70,0)	9 (30,0)
Srbi - kolonisti	30 (100,0)	12 (40,0)	18 (60,0)
Hrvati	30 (100,0)	22 (73,3)	8 (26,7)
Mađari	30 (100,0)	26 (86,7)	4 (13,3)
Rumuni	30 (100,0)	28 (93,3)	2 (6,7)
Rusini	30 (100,0)	21 (70,0)	9 (30,0)

⁸ - Njegovom pažnjom sam sigurno zadovoljna. Čeka da otkuca ponoć pa da bude on taj koji će mi prvi čestitati rođendan. Kupi mi poklone za svaku priliku (Slovakinja, 37, ćerka).

- U poslednje vreme sam stvarno zadovoljna. Vodi računa o rođendanu, imendanu, godišnjicama, kupuje mi poklone. To ide s godinama (Slovakinja, 40, dve ćerke).

⁹ - Ranije sam bila zadovoljna. Prvih godina braka donosio je cveće, ogromni buketi, a sada bi se ubio da ga neko vidi sa cvećem, sada je ozbiljniji, ipak starimo (Srpkinja – starosedelac, sin i ćerka).

- Ranije mi je kupovao poklone, sada mi nedostaje bar neka sitnica, takav je život, živimo u frci. Nedostaje mi da mi kaže «baš ti je lepa frizura, lepo si sredila kuću». Neke sitnice, možda sam romantična...Često, da me obraduje, on kaže: «Bože, imaš para kupi šta hoćeš» (Srpkinja – starosedelac, 35, ćerka i sin).

- Jesam (zadovoljna je pažnjom supruga - G.V.), kupi mi poklon za rođendan (Srpkinja – starosedelac, 36, ćerka i sin).

- Ne (nije zadovoljna pažnjom supruga - G.V.), treba više cveća da mi kupuje (Rumunka, 43, sin i ćerka).

- Baš pre neki dan sam mu rekla da bi mogao da me obraduje nekim malim poklončićem. Ne mora to nešto da se kupi, neka, recimo, otkine neki cvet i daruje mi ga, recimo za imendan, rođendan. Ali, to je već neko moje izmišljanje i neki šlag, ali i sa ovim sam zadovoljna (Slovakinja, 35, sin i ćerka).

- U njegovom planu ne postoji moj rođendan, 8. mart (Mešoviti brak, 40, dva sina).

Slovaci	30 (100,0)	21 (70,0)	9 (30,0)
mešoviti brakovi	30 (100,0)	15 (50,0)	15 (50,0)

Ispitivanje uticaja ljubomore na kvalitet međusupružničkih odnosa u potpunosti je zanemareno od strane sociologa na ovim prostorima. Prema odgovorima ispitanica, čak 1/5 (20,0%) muževa ispoljava ljubomoru na način koji one doživljavaju kao pritisak, gušenje individualnosti. Ljubomora se najčešće ispoljava verbalno: kritikom načina oblačenja koje je "suviše slobodno za njene godine", kritikom njenog ponašanja u društvu koje je "provokativno i nedolično udate žene i majke"¹⁰. Muževima smeta razgovor sa drugim muškarcima, smejanje pred njima, tj. ponašanje koje se, najkraće, može nazvati opuštenim.

Prema odgovorima žena, u pogledu ispoljavanja ljubomore ne uočavaju se statistički značajnije razlike između muškaraca različitih nacionalnosti. Najmanje ljubomoru ispoljavaju Rumuni (10%), a najviše Rusini (30%). Kako je u rumunskoj grupi i najveći udeo poljoprivrednika, možemo pretpostaviti da je i okupiranost poslom mnogo veća u odnosu na ostale parove, a samim tim i društveni život siromašniji, tj. manje je situacija u kojima se ispoljava ljubomora muškarca.

Žene u znatno manjem broju ispoljavaju ljubomoru. Svega 12,5% žena izjavilo je da su ljubomorne¹¹. Žene su, kako same kažu, znatno više posvećene porodici, deci i "nemaju vremena za ljubomoru". Ako se i pojavi, ljubomora se ispoljava u vidu kritike, a povod je često odsustvo muža iz kuće.

Odgovori na pitanje o uticaju ljubomore na brak ukazuju na visok stepen saglasnosti ispitanica. Čak 97,5% ispitanica smatra da ljubomora negativno utiče na brak. Pri tome, naravno, misli se na onaj vid ljubomore koji se određuje kao patološki i koji razara brak i porodicu. Nekolicina pozitivnih odgovora, svega 6, odnosi se na ljubomoru koja je izraz zainteresovanosti za partnera i pozitivno utiče na odnose između supružnika. Analiza odgovora pokazuje da je naglasak na negativnom uticaju ljubomore muškarca.

¹⁰ - Ljubomorani je kao skot, gricka, komentariše po ceo dan (Srpkinja – starosedelac, 45, sin i ćerka).

- Ranije je bio ljubomorani, sada ga je već prošlo sa godinama, ili sam ja navikla na to pa ne obraćam pažnju. Na primer, imala sam veće šliceve pa nisam mogla to da obučem, odeća je bila provokativna po njemu (Srpkinja – starosedelac, 41, sin i ćerka).

- Kada treba da idem na neke ručkove, ekskurzije, protivi se. Mislim da je to ljubomora (Srpkinja - kolonista, 43, dve ćerke).

- Ljubomorani je. Kada me vidi da pričam sa nekim muškarcem, obično mi nešto prigovara (Hrvatica, 45, ćerka i sin).

- On je ljubomorani. Ja sam vesela osoba, kada smo u društvu on prati ko me gleda (Rusinka, 41, dve ćerke).

- On jeste ljubomorani i to jako. Kad dođe neki muškarac, on poludi. Ljubomorani je i na telefonske razgovore. Komšije ne smeju da me vide ako se sunčam (Mešoviti brak, 37, ćerka i sin).

¹¹ - Ja jesam, ali on nije ljubomorani. Gundam, te situacije su jasne samo meni a ne njemu (Hrvatica, 42, dva sina).

- Više sam ja ljubomorna, volim da znam šta je moje. Ne volim ništa da delim, pa ni muškarca (Mađarica, 48, ćerka).

- Ja sam nekada bila ljubomorna, ali sada više ne, ljubomora je nezrelost (Rusinka, 36, dve ćerke).

- Ponekad sam ljubomorna, ali manje nego on. Smeta mi kad nije često kod kuće, mislim da me vara. Tada se često svađam (Mešoviti brak, 48, ćerka).

- Čovek je ljubomoran na ono do čega mu je stalo. Ljubomora koja je prevelika je bolest, a tiha je možda potrebna (Rusinka, 35, ćerka i sin).

I pored, u ne malom broju, prisutnog nezadovoljstva pažnjom koju im muževi ukazuju, najviše žena (53,8%) smatra da su odnosi između njih i njihovih muževa znatno prisniji u odnosu na početak braka. Do promene u bliskosti supružnika nije došlo u 30,4% brakova¹², dok je 15,8% ispitanica izjavilo da su manje bliske sa suprugom u odnosu na početak braka¹³. Porast bliskosti¹⁴, prema dobijenim odgovorima, zabeležen je u 70% brakova Slovaka, 66,7% brakova Rusina, 63,3% mešovitih brakova i td. Do značajnih odstupanja od opšteg proseka dolazi u grupi Mađarica, gde je 60% ovih ispitanica, znatno više u odnosu na pripadnice ostalih nacionalnosti, ocenilo odnose sa suprugom podjednako bliskim kao i na početku braka. Istovremeno, udeo Mađarica je najmanji među ženama koje su ukazale na porast ili smanjenje bliskosti između supružnika. Kvalitativna analiza dobijenih odgovora ukazuje na veću kritičnost pripadnica mađarske etničke grupe.

Prema svim ispitanicama, preduslove dobrog braka predstavljaju: razumevanje, poverenje, poštovanje i zadovoljavajuća finansijska situacija.

Učestalost i sadržaj razgovora sa decom

Na zahtev da odaberu jedan od samo dva ponuđena odgovora, većina ispitanica (89,6%) se, određujući učestalost svojih razgovora sa decom, opredelila za odgovor *često razgovaram*. Oko 4/5 (79,2%) dece poverava se samo majci, 17,1% i ocu i majci, dok bi svega 2,5% dece odabralo samo oca kao osobu od poverenja. U nešto većem broju, u odnosu na druge žene, ispitanice rumunske etničke grupe (30%) smatraju da se deca podjednako poveravaju i njima i muževima. Zbog čega se deca više poveravaju majci nego ocu? Na osnovu odgovora ispitanica, može se izdvojiti nekoliko razloga: majke više vremena provode sa decom; majke su otvorenije za komunikaciju i prihvataju

---

¹² - Ne mislim da smo sada manje bliski, ništa se nije promenilo. Nema stvari o kojoj, i dalje, ne možemo da razgovaramo. Sada, u velikoj meri, jedno drugom iskazujemo poštovanje (Mešoviti brak, 41, ćerka i sin).

¹³ - Malo smo se udaljili, sada su nam deca bliža, više pažnje i ljubavi se deci posvećuje (Srpkinja - starosedelac, 45, sin i ćerka)

- Manje (su bliski – G.V.). Ovo sada je opstanak i svakodnevne brige (Hrvatica, 44, sin).

- Sada smo manje (bliski – G.V.), sada je odnos prešao u poštovanje, naviku, ali bez zaljubljenosti (Rusinka, 35, dve ćerke).

- Mislim da smo manje bliski, godine to nekako učine da se ljudi zasite jedno drugog. Dok su ljudi mlađi to je drugačije (Slovakinja, 42, dve ćerke).

¹⁴ - Sada smo bliži jedno drugom. Nekada ne moramo ni da razgovaramo, samo se pogledamo i isto mislimo (Srpkinja - starosedelac, 41, sin i ćerka).

- Bliži smo sada nego na početku braka. Navikli smo se jedno na drugo (Srpkinja - kolonista, 38, sin i ćerka).

- Životne situacije su nas jako zblížile, problemi, deca, iako smo uvek bili jako bliski (Hrvatica, 42, dva sina).

- Sada smo bliskiji, sada mu čitam misli (Mađarica, 34, dva sina i ćerka).

- Mislim da smo sve bliži jedno drugom. Deca će otići, oženiće se, ostaćemo sami. Nekako se danas više razumemo nego pre (Rumunka, 47, dva sina).

- Što dalje sve smo bliži, mada mi se činilo da smo i tada bliski ali to nije to, sada se razumemo kako dišemo (Rusinka, 43, sin i ćerka).

- Mislim da je naš brak prošao kroz lepe dane. Bliskost smo sticali kroz upoznavanje, deset godina smo iznenađivali jedno drugo (Slovakinja, 45, sin i ćerka).

raznovrsne teme bez podsmeha; majke ne zloupotrebljavaju poverenje. Odgovori na pitanje su kratki: *meni* ili *mami*.

- Meni više, valjda zato što im posvećujem više vremena (Hrvatica, 36, dve ćerke).

- Meni se više poveravaju, uvek kažu da ih otac i ne sluša (Rusinka, 42, ćerka i sin).

- Meni (više se poveravaju - G.V.). Poveravali su se i mužu samo što je on to nekako izigrao, ponekad bi mu to što su rekli izletelo u društvu, tako da su malo ogorčeni zbog toga (Slovakinja, 38, sin i ćerka).

Naglašena privrženost dece majkama uslovlila je i njihovo zadovoljstvo učestalošću i sadržajem razgovora sa decom. Čak 88,7% ispitanica zadovoljno je učestalošću i kvalitetom razgovora sa decom¹⁵. I mada je veliki broj žena izjavio da često razgovara sa decom, ne treba zanemariti 10,4% (25) ispitanica koje retko komuniciraju sa svojim potomstvom, bez obzira na to da li se radi o dečacima ili devojčicama¹⁶.

Iako se u znatno više porodica (79,6%) deca radije poveravaju majci ili ocu nego babi i dedi¹⁷, značajan je i udeo porodica u kojima babe i dede uživaju veće poverenje dece od njihovih roditelja. U 20,4% porodica deca su ostvarila veoma prisnu komunikaciju sa najstarijom generacijom¹⁸. Na veću privrženost, ali i otvorenost prema babi i dedi, nailazi se u onim porodicama u kojima su deca odrasla sa babom i dedom. Što je udaljenost veća, kontakti su ređi, a "vezanost" manja. Najveća prisnost između najstarije i najmlađe generacije uočena je u porodicama Slovaka (36,7%).

---

¹⁵ - Da, potpuno sam zadovoljna, i učestalošću i sadržajem komunikacije. Da bi se uspostavio odnos sa decom, odnos poverenja i poštovanja, to je neprekidan rad od samog njihovog rođenja. Ja proučavam i pratim svaki njihov korak, naravno, diskretno (Slovakinja, 38, sin i ćerka).

- Vrlo često razgovaram sa decom. Primetila sam da deca imaju potrebu da samnom razgovaraju, pogotovo ćerka (Mešoviti brak, 41, ćerka i sin).

¹⁶ - Nisam (zadovoljna komunikacijom sa decom - G. V.), to je ta jurnjava. Ne radimo da bi živeli, već živimo da bi radili. Akcenat stavljamo na pogrešne stvari (Srpkinja - starosedelac, 35, ćerka i sin).

- Malo sam sa njima. Idu u različite smene u školu, neka labavija komunikacija desi se tek uveče. One iznesu svoje iskustvo, prijatno ili neprijatno, obično vezano za školu (Mađarica, 41, dve ćerke).

- Trudim se da što više budem sa svojom decom i da ih upoznam, ali, sin kao da živi pored nas. Zatvoren je, jako je teško sa njim razgovarati. Žao mi je zbog toga (Mešoviti brak, 41, ćerka i sin).

¹⁷ - Deca odlaze samo da ih obiđu, zdravo i doviđenja. Kao manji češće su išli, sada više gledaju svoje društvo (Srpkinja - starosedelac, 45, sin i ćerka).

- Imaju odstojanje u odnosu na babu i dedu, znaju da ih ne bi razumeli, bili bi u strahu da im povere neke doživljaje (Rusinka, 44, dva sina).

¹⁸ - Ćerka se poverava babi, ali sin ne. Baba je učila slova, brojeve. To je samo zato što je i baba član porodice, što smo zajedno (Mađarica, 36, ćerka i sin).

- Dosta se lepo slažu. Sin je otvoreniji sa mojom mamom u razgovoru nego sa mnom. Imaju lep kontakt i dosta mogu da utiču na njih (Slovakinja, 42, sin i ćerka).

- Mogu da kažem da su bliski. Desi se više puta da mi moja majka kaže šta se desilo, a da ja o tome nisam ništa znala. Trebalo bi prvo meni da kaže, tako mi se barem čini (Slovakinja, 35, sin i ćerka).

- Imaju drugarski odnos prema babama i dedama. O svemu pričaju sa njima, jer i dosta vremena provode sa njima. Mislim da i oni, posebno bake, o svemu razgovaraju sa decom. Svekrva se tu izdvaja, prema njoj su jako otvoreni (Mešoviti brak, 37, ćerka i sin).

Kategoriju mešovityh brakova u uzorku odlikuje jednoporođično domaćinstvo što je, verovatno, uslovalo i ćvršće veze između dece i rođitelja, nasuprot vezama sa babama i dedama¹⁹.

Ispoljavanje emocija prema deci

Ispoljavanje emocija rođitelja prema deci operacionalizovano je preko: a) sadržaja verbalne komunikacije; b) fizičkog kontakta, maženja i ljubljenja dece. U odnosu na majke, oćevi u manjem broju otvoreno ispoljavaju emocije prema deci. Dok više od 4/5 (82,5%) oćeva otvoreno ispoljava emocije²⁰, ćak 17,5% je suzdržano u tom pogledu²¹. Kvantitativna analiza podataka ne ukazuje na, prema etnićkoj pripadnosti, veća odstupanja u dođijenim odgovorima. Najmanja prisnost između oćeva i dece uoćena je u grupi Srba - potomaka kolonista. Ćak 30% oćeva iz ove grupe ispitanika ne ispoljava otvoreno emocije prema deci. Odsustvo otvorenog ispoljavanja osećanja ne treba tumaćiti kao veću "zatvorenost" muškaraca, u odnosu na žene, u komunikaciji sa potomstvom. Većina oćeva, kako bi što više zaradila, angažovana je i izvan radnog vremena. Usled toga, za razliku od majki, oćevima ostaje manje vremena za potomstvo. Radeći za *decu*, oćevi se, makar i prividno, udaljavaju od *dece*.

Potpuna posvećenost majki deci ispoljava se i kroz otvoreno izražavanje emocija. Ćak 96,7% ispitanica odgovorilo je pozitivno na postavljeno pitanje²².

Najviše majki (61,2%) izjavilo je da i one i muževi podjednako ispoljavaju emocije kako prema muškom tako i prema ženskom detetu. Nasuprot njima, odgovori drugih ispitanica ukazuju na nešto veću usmerenost rođitelja prema detetu suprotnog pola, oca prema ćerkama i majki prema sinovima. U porođicama sa decom suprotnog pola, prema 27,6% odgovora, oćevi više ispoljavaju emocije prema ženskom detetu. Muško dete, u odnosu na žensko, više pažnje dođija od 11,2% oćeva. I pored uoćene razlike, ne sme se zaključivati o polnoj segregaciji oćeva u pogledu ophođenja prema deci suprotnog pola. Obzirom da se dođijeni podaci zasnivaju na ocenama

---

¹⁹ - Redovno ih posećuju (deca posećuju babe i dede - G.V.), ali više kurtuazno. Okolnosti su takve. Stariji su, dosta stari, tako da su i razgovori bez nekog dubokog sadržaja (Mešoviti brak, 43, dva sina).

- Sa starijom generacijom deca ne prićaju puno. Ipak su to suprotna mišljenja. Stariji misle da je omladina danas nekulturna i razuzdana. Smeta im što izlaze noću, ali ne shvataju da nisu to ista vremena (Mešoviti brak, 47, sin i ćerka).

²⁰ - Mazi ih on. I dan danas sede mu u krilu. Ja ne, ćak ni ne znam da li sam moju decu poljubila nekad. Nisam takva, zavisi od osobe (Slovakinja, 39, sin i ćerka).

²¹ - Muž ih reće mazi, takav je po prirodi (Srpkinja - starosedelac, 43, dva sina).

- Muž ne (ne ispoljava otvoreno emocije - G. V.). To je posledica njegovog vaspitanja, ni njegov otac nije otvoreno ispoljavao emocije prema njemu, nije ga mazio, ljubio (Srpkinja - kolonista, 35, sin i ćerka).

- On je strožiji i više krije emocije (Hrvatica, 35, ćerka i sin).

- Mazi ih ali malo suptilnije, ne želi da pokaže osećanja da ga ne bi iskorišćavali (Rusinka, 44, dva sina).

²² - Ne mazim ih, kada su bili mali mazila sam ih, ali sada ne, sada su odrasli. Nisu ni mazni već su na oca kruti (Srpkinja - starosedelac, 43, sin i ćerka).

- Ja nešto više ispoljavam emocije. I danas, kad odlaze na spavanje ja ih poljubim, pokrijem (Hrvatica, 44, tri sina).

- Volim otvoreno da ispoljim svoje emocije, posebno prema deci. Muž ne, ne znam zašto. On kaže: Ne moraju oni znati da ih ja volim (Rumunka, 47, dva sina).

ispitanica, ostaće dilema da li se radi o realnom stanju ili većoj kritičnosti prilikom procene ponašanja muževa.

Razlika u "davanju prioriteta" muškom, odnosno ženskom detetu, manje je izražena kod majki. Dok 22,5% majki više ispoljava emocije prema sinu, dotle je 16,3% privrženije ćerki. U većini slučajeva, analiza odgovora pokazuje da razliku u ophođenju prema muškom, odnosno ženskom detetu ne određuje pol već starost deteta.

- Trudimo se da im poklanjamo isto pažnje, ali možda smo nešto više okrenuti maleckoj. Zato što je mlađa. Kada su zajedno, onda gledamo da ukažemo podjednaku pažnju, da ne bi došlo do ljubomore (mešoviti brak, 38, ćerka i sin).

I pored, kako same tvrde, učestalih razgovora sa decom i, u većini, zadovoljstva pažnjom koju im muž ukazuje, više od 1/5 (22,1%) ispitanica oseća se usamljeno²³. Osećaj usamljenosti najmanje je prisutan u grupi Srпкиnja - potomaka kolonista, a najviše u grupi Slovakinja, tj. u grupama u kojima su najmanja, odnosno najveća davanja u emotivnom pogledu. Dok je skoro 1/2 (46,7%) Slovakinja izjavilo da se oseća usamljeno, isti osećaj javlja se kod svega 10% Srпкиnja - potomaka kolonista.

Razlike u obimu i sadržaju komunikacije u porodicama pripadnika različitih nacionalnosti znatno su manje uočene nego sličnosti. Većinu porodica odlikuje češća razdvojenost supružnika, ali i roditelja, pre svega očeva i dece. Potreba za dopunskim primanjima utiče kako na kvantitet tako i na kvalitet vremena koje se provodi zajedno. Ako o "zdravlju" društva zaključujemo na osnovu "zdravlja" porodice, krajnje je vreme da odredimo terapiju.

Gordana Vuksanović

FAMILY IN VOJVODINA - COMMUNICATION BETWEEN THE FAMILY MEMBERS

Summary

The aim of the paper is to point out to some characteristics of the intergenerational and intragenerational communication between the family members. The basic source of data is an empirical research which was carried out in the territory of Vojvodina. Two groups of respondents were included by the research, respondents who

---

²³ - U zadnje vreme da (oseća se usamljenom - G. V.), možda zbog godina, zato što sam od muža dosta odvojena. Ćerka ode, ode i sin, a ja ostanem sama (Srпкиnja - starosedelac, 43, sin i ćerka).

- Jako (oseća se usamljenom - G. V.). U datom momentu nema pravih razgovora. Deca nemaju vremena, ne vide da je potreban razgovor da bi me shvatili. Ni one nemaju vremena za mene (Hrvatica, 38, dve ćerke).

- Često sam sama i zbog toga sam usamljena. I kada sam u društvu muža i deteta ja sam usamljena. Njih dvojica gledaju zajedno televizijski program i komentarišu, to je najučestalija porodična situacija (Mađarica, 47, sin).

- Da, usamljena sam. Mislim da je razlog tome muževljev posao. Vidim ga posle šest sati uveče. Subotom kada ne radim, ili kada sam na godišnjem odmoru, ceo dan sam sama. Deca idu za svojim poslom, a ja ostajem sama (Slovakinja, 40, sin i ćerka).

lived in ethnic homogenous marriages/families and respondents who lived in ethnic heterogenous marriages/families. Besides the ethnic heterogenous marriages/families, the seven largest ethnic groups were included in the sample.